

ПРОЯВИ АНТИ-АМЕРИКАНІЗМУ В УНІВЕРСИТЕТАХ КАНАДИ

Стаття є спробою провести певні узагальнення з приводу проявів анти-американізму в університетах Канади наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття. Можна виділити два основних рівні прояву цього феномену: академічний та побутовий. В цілому, можна говорити про те, що питання наявності антиамериканських поглядів є актуальним не тільки для канадського, а й для американського суспільства, прикладом чого стали оприлюднені на сайті Вікіпедія дані дипломатичного листування та їх обговорення.

Ключові слова: анти-американізм, Канада, США, канадсько-американські відносини, університети Канади.

Сучасні канадсько-американські відносини є однією з найцікавіших тем у вивченні міжнародних відносин. Географічна близькість США та Канади, наявність спільних історичних коренів, мови, релігії та тісні економічні зв'язки створили специфічний тип взаємовідносин, який деякі фахівці називають “асиметричним партнерством” [1; 2; 3]. З огляду на те, що зі зникненням біполярної системи міжнародних відносин США залишаються наймогутнішою державою у світі, цілком зрозуміло який саме характер має ця асиметрія. Для Канади взаємовідносини зі своїм сусідом є однією з найбільш важливих та актуальних тем сучасної політики, економіки та культури.

Саме цей аспект є чи не найпопулярнішим серед інших, що обговорюються у канадському суспільстві. Навіть під час передвиборчих перегонів які є суто внутрішньо-канадськими справами, взаємовідносини з США залишаються однією з найважливіших тем. Одним з проявів ставлення канадців до своїх сусідів є анти-американізм, феномен, який останнім часом стає все більш поширеним у світі. І, хоча антиамериканські настрої та погляди проявляються на всіх континентах, канадський анти-американізм має свою специфіку.

У першу чергу необхідно звернути увагу на той факт, що канадський анти-американізм є тривалим феноменом. Як визнає більшість дослідників, які вивчали відносини Канади та США, він має своє історичне коріння й історію, значно довшу, ніж в інших регіонах світу. На кожному етапі канадської історії можна простежити антиамериканські настрої, в якій би формі – актуалізованій чи латентній – вони не були. Окрім того, дослідники виділяють дві традиції канадського анти-американізму – англофонську та франкофонську [4].

Отже, об'єктом даного дослідження є анти-американізм у Канаді, під яким слід розуміти негативне ставлення до США: держави та її політики, а також до американського суспільства та американців як його представників. Метою даної публікації є спроба здійснити огляд одного з вимірів канадського анти-американізму, проаналізувавши його наявність на різних рівнях в університетах Канади. Вивчення цього феномену у такому ракурсі ще не було предметом спеціального розгляду. Цілком зрозуміло, що в рамках невеликої публікації неможливо повністю охарактеризувати означений аспект канадсько-американських взаємовідносин, тим не менш, певні узагальнення та виокремлення напрямків подальших досліджень зробити можна.

Проблематика анти-американізму стала настільки актуальною в останні два десятиліття, що вона викликає неабиякий інтерес серед науковців як у США, так і у тих країнах, де саме це явище проявляється дуже активно. Вже створена низка робіт, у яких аналізується та класифікується анти-американізм як такий, а також його канадський варіант. Прикладом може слугувати робота американських дослідників Пітера Катценштейна та Роберта Кеохана, присвячена узагальненням з приводу проявів анти-американізму у світі. Автори запропонували свою класифікацію основних видів цього феномену, що складається з шести основних типів: ліберальний, соціальний, суверенно-націоналістичний, радикальний, елітарний та спадковий види анти-американізму [5].

Якщо спробувати дати стислу характеристику за цією класифікацією, то вона матиме наступний вигляд. *Ліберальний* анти-американізм полягає у критиці США за те, що вони не живуть за тими демократичними принципами, які проголошують; *соціальний* – спрямований проти американського внутрішнього політичного устрою, який підтримує основні соціальні інститути ставлячи на перше місце вигоду, а не саме суспільство; *суверенно-націоналістичний* анти-американізм полягає у неприйнятті США та їх зовнішньої політики, яка загрожує суверенітету та національним або політичним ідентичностям; *радикальний* – притаманний країнам, що сповідують марксистсько-ленінську ідеологію та вбачають у США природного ворога, зовнішню та внутрішню політику якого треба трансформувати у відповідності до цієї ідеології або ж взагалі знищити. Два інші види анти-американізму автори називають конкретно-історичними, бо вони пов'язані з певними регіонами. Так, *елітарний* анти-американізм притаманний у першу чергу Західній Європі, бо полягає у критичному ставленні до американців як до “некультурних матеріалістів”. *Спадковий* анти-американізм пов'язаний із минулими образами, вчиненими США стосовно іншого суспільства. При цьому прикладами наводяться Мексика, Іран, Іспанія та Греція [5].

Беручи за основу таку класифікацію, канадський дослідник Брайан Боу (Університет Далхаузі) відзначає, що для Канади притаманними були перші три типи анти-американізму: ліберальний, соціальний, суверенно-націоналістичний, що виокремлює її серед країн інших західних країн, маючи на увазі передусім Західну Європу [4].

Слід зазначити, що не зважаючи на значну кількість досліджень у рамках означеної проблематики як у канадській, так і в американській науці [6; 7; 8; 9], прояви анти-американізму у канадських університетах не були предметом спеціального аналізу. Даний матеріал є спробою розпочати дослідження в означеній сфері.

У межах даної публікації звернемо увагу на основні прояви анти американізму в університетах Канади на таких рівнях як *академічний* та *побутовий*, кожен з яких представлений кількома формами.

Основними формами анти-американізму на *академічному рівні* можна назвати наступні: наукові пошуки канадських дослідників, викладання окремих курсів, керівництво науковою роботою студентів, обговорення цієї проблематики на наукових конференціях, семінарах та круглих столах, а також підготовка різноманітних експертних оцінок. У всіх вище означених формах ми можемо знайти як ті, що безпосередньо присвячені анти-американізму, так і компаративні узагальнення, в яких порівнюються ті чи інші сторони функціонування канадського та американського суспільства.

Слід додати, що велика кількість робіт канадських авторів, що присвячена різним сторонам канадсько-американських відносин, містить значну критику США, їх політики та суспільства, отже згідно з наведеним вище узагальнюючим визначенням анти-американізму – фактично написана в його контексті.

Під критику канадських вчених підпадають різноманітні сфери життєдіяльності американського суспільства та напрями політики США. Можна навести безліч прикладів у політичних, геополітичних, історичних, природоохоронних, економічних, соціальних та інших студіях. Більшість з них має своє історичне коріння, тому аналіз чи згадування США як правило містить певні історичні екскурси.

Новими сторонами критики США з боку дослідників Канади стали питання, що стосуються інформаційного виміру сучасного світу. Питання безпеки Інтернету, доступу канадців до інформаційних ресурсів (маються на увазі – американські), майже неконтрольований культурний тиск з боку США – ось лише незначний перелік найбільш актуальної тематики. Так, приміром може слугувати низка публікацій професора Майкла Гейста з Університету Оттави, що присвячені питанням лобювання інтересів американських корпорацій при прийнятті законів про авторське право у Канаді та розкриття конфіденційної інформації [11].

Значна кількість університетів Канади пропонує курси в рамках студій з американознавства, в яких питання анти-американізму так чи інакше висвітлюються. Прикладами можна навести: курс “Американська зовнішня політика” (Університет Оттави) [12], тематичні лекції у спеціальній серії міждисциплінарних студій запрошених провідних фахівців “Перші у світі анти-американці: Канада як канарейка у світовій шахті (копальні)” (Університет Торонто) [13], гостьова лекція “Анти-американізм у Канаді: до та після Іраку” (Університет Далхаузі) [14] та інші.

Студентські дослідження в контексті анти-американізму також присвячені різноманітній проблематиці. Серед них є як суто узагальнюючі історичні екскурси з канадсько-американських відносин, так і детальні дослідження історії канадського анти-американізму або його окремих етапів [15], питання канадської національної ідентичності у контексті сильного культурного впливу з боку південного сусіда, окремі спеціалізовані пошуки. Прикладом останнього типу можуть бути результати дослідження в рамках підготовки програми магістратури в Університеті Саймона Фрайзера, присвячені аналізу висвітлення в англомовній та франкомовній пресі Канади спортивних змагань 1997 року та проявів анти-американізму при порівнянні та оцінці успіхів канадських та американських спортсменів [16].

Стосовно *побутового рівня* анти-американізму у канадських університетах треба відзначити певні труднощі щодо його вивчення. Це пов'язано у першу чергу з тим, що для стороннього оглядача – людини, що не є представником канадського суспільства – важко зрозуміти деякі аспекти та прояви негативного ставлення до США та їх громадян. Тим не менш, хотілося б узагальнити деякі спостереження. На побутовому рівні анти-американізм в університетах Канади проявляється під час обговорення актуальних проблем канадсько-американських відносин в аудиторіях під час занять, а також за межами навчання. Так, яскравим прикладом цього може послужити скандал, що у квітні-травні 2011 р. жваво обговорювався в Інтернеті з приводу подій в університеті Оттави.

Конфлікт був пов'язаний з тим, що на відомому сайті Вікілікс наприкінці квітня 2011 р. було оприлюднені чергові записи з американських дипломатичних джерел датовані 2009 роком, в яких йшлося про наявність “антиамериканських упереджень” у канадських університетах [17]. Скандал був пов'язаний з тим, що один з представників американського посольства, який паралельно навчався в аспірантурі університету Оттави, описав кілька ситуацій, свідком та учасником яких він був особисто на заняттях з міжнародного права та світової економіки. Як зафіксовано у нотатках дипломатичного каналу, майже на кожному занятті з міжнародного права у галузі прав людини на запитання викладача про те, яка країна не ратифікувала міжнародні угоди з прав людини, студенти замість відповіді на запитання вказували на співробітника посольства аби пояснити що саме США є тією країною, яка малася на увазі у запитанні. І хоча професор намагався вибачитися перед студентом-представником посольства за поведінку інших слухачів та намагався надати пояснення, та й сам представник посольства намагався пояснити позицію своєї країни – його точка зору так і не перемогла думку одноклассників щодо США. Як деталізується у дипломатичних записках, студенти продовжували чіплятися до США з приводу безлічі тем, у тому числі щодо ставлення до питання про Омара Хадра, який утримується у Гуантанамо, нездатності підтримати міжнародні конвенції та щодо зусиль допомогти жінкам захистити дітей. Канадська “упередженість” щодо США знову проявилася під час заняття зі світової економіки у тому ж університеті. Як записано у дипломатичному листуванні, під час

вже першого заняття з означеної дисципліни професор почав лекцію з того, що його курс буде сфокусовано на тому, чому США втратили свою політичну та економічну гегемонію. Найбільше обурення американського представника викликало те, що США критикували як країну, "яка своєю політикою демонструє певне непорозуміння у тому, коли мова іде про рівність і рівні можливості"; було звинувачено президента США Джорджа Буша-молодшого у скороченні частки жінок у робочій силі; Всесвітній банк, Міжнародний валютний фонд і ООН були названі як "неефективні та фактично позбавлених волі (дослівно – полонені) Сполученими Штатами" [17]. Детальний аналіз наведених у дипломатичному листуванні фактів підтверджує теоретичні узагальнення щодо наявності ліберального, соціального та суверенно-націоналістичного типів анти-американізму у Канаді.

Канадська преса, коментуючи скандал, оцінювала публікацію Вікілікс як таку, що використовувала інциденти в університетах для показу анти-американізму як загальної традиції у Канаді [18].

Представник Університету Оттави Вінсент Ламонтейн захищав свій навчальний заклад, аргументуючи тим, що "якість студентського досвіду" стоїть на першому місці. "Університет Оттави твердо вірить в академічну свободу і пишається тими практичними знаннями, що надаються студентам його видатними професорами та дослідниками," – він написав у електронному листі на адресу Postmedia News (канадська медіа-компанія – М.Б.). За його словами, університет зарекомендував себе як "добре відомий центр з досліджень міжнародних відносин". "Наші професори є провідними експертами у галузі міжнародної політики і вони заохочують у своєму класі обговорення та дискусії актуальних політичних ситуацій, що стосуються усього світу" [18].

Переважаюча більшість канадських та деякі світові електронні інформаційні ресурси передрукували основні положення опублікованої на Вікілікс дипломатичної пошти з цього приводу, та короткі відомості про означений скандал. Втім – значна частина матеріалів-коментарів – це просто скопійований матеріал з канадського інформ-ресурсу National Post з посиланням на першоджерело [19; 20].

До обговорення скандалу долучилися й інші університети. Так, на сайті найбільш відомої у Канаді студентської газети The Gazette, що випускається в Університеті Західного Онтаріо, було представлено статтю-коментар "Чи є анти-американізм проблемою для Західного (Університету Західного Онтаріо – М.Б.)?". В контексті статті обговорювався не тільки витік інформації з дипломатичного листування США з приводу анти-американізму у Канаді, а й наводилися точки зору представників викладацького та студентського складу щодо наявності цього феномену в їх університеті. Головний висновок є таким, що наявність певного анти-американізму в університетах Канади визнається, втім – це вважається одним із засобів виховання у студентів критичного мислення (думка професора Дональда Абельсона, директора Канадсько-Американського Інституту та Центра Американських студій), а також недостатньої інформованості та певної заангажованості канадців, спричиненої географічною близькістю до США (позиція магістра з американознавства та члена Студентського Клубу Американознавства Лаури МакГрі) [21].

Окрім наведеного прикладу з Вікілікс, прояви анти-американізму на побутовому рівні можна простежити на форумах та у коментарях, які слідують за он-лайн публікаціями викладачів та дослідників університетів Канади [11]. Також певне відображення цього можна відшукати в університетських інформаційних бюлетенях, які публікують інтерв'ю з викладачами, науковцями, гостьовими лекторами, студентами по обміну. Цікавим прикладом є роздуми професора соціології Університету Квінз Роберта Пайка з приводу залучення фахівців з інших країн на перших етапах розвитку соціологічної науки у Канаді, коли на факультетах, де була значна кількість запрошених соціологів з США, наявні елементи антиамериканських настроїв призводили до розділу викладачів на "ворогуючі кліки" [22].

Таким чином, можна стверджувати, що в університетах Канади антиамериканські погляди є широко представленими. Два головних рівні прояву цього феномену суспільно-політичного життя сучасної Канади – академічний та побутовий – є найбільш виразними, тому їм необхідно приділяти особливу увагу. Науковий аналіз негативного ставлення до США не тільки став одним з напрямків сучасних гуманітарних досліджень у Канаді, а й вважається своєрідним засобом виховання у канадських студентів навичок критичного мислення. Актуальність проблеми анти-американізму для сучасного канадського суспільства підтверджується тим, що означені рівні – академічний та побутовий – стають тісно переплетеними, прикладом чого є випадки ситуацій, коли обговорення дій американської влади в університетських аудиторіях в контексті політичних студій та при вивченні сучасних міжнародних відносин інколи переходить на загальну критику американців як нації.

У цілому, необхідно відмітити, що у даній статті були тільки представлені основні акценти, на які слід звернути особливу увагу при подальших наукових пошуках. Так, наступні дослідження в рамках вивчення проявів анти-американізму в університетах Канади мають бути присвячені виявленню регіональної специфіки цього феномену, виокремленню певних періодів його еволюції, різниці між проявами анти-американізму в англомовних та франкомовних університетах.

Джерела та література

1. Кононенко С. Спостерігач: взаємини Канади і США – модель для України? [Електронний ресурс] / С. Кононенко // Український незалежний центр політичних досліджень. – 1996. – №29. – Режим доступу: <http://www.ucipr.kiev.ua/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=1189> – Назва з екрану.

2. Осташ Н.І. Канадсько-американські відносини у сферах безпеки та оборони [Електронний ресурс] / Н. Осташ – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/VKPI_soc/2009_4/Ostash.pdf. – Назва з екрану.
3. Чалий В. Канада – США: корисний досвід асиметричних відносин [Електронний ресурс] / В. Чалий. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/article.php?news_id=231. – Назва з екрану.
4. Bow B. Anti-Americanism in Canada, Before and After Iraq [Електронний ресурс] / B. Bow – Режим доступу: http://politicalscience.dal.ca/Files/Bio_files/B_Bow/Bow_-_Anti-Americanism_in_Canada.pdf. – Назва з екрану.
5. Katzenstein P.J., Keohane R.O. Anti-Americanisms Biases as diverse as the country itself [Електронний ресурс] / P. Katzenstein, R. Keohane // Hoover Institution Stanford University, Policy review, no. 139. October 1, 2006. – Режим доступу: <http://www.hoover.org/publications/policy-review/article/7815>. – Назва з екрану.
6. Granatstein J.L. Yankee go home? Is Canadian anti-americanism dead? September 22, 1996 [Електронний ресурс] / J.L. Granatstein // The Free Library – Режим доступу: <http://www.thefreelibrary.com/Yankee+go+home%3F+Is+Canadian+anti-americanism+dead%3F-a030188773>. – Назва з екрану.
7. Granatstein J.L. Yankee Go Home?: Canadians and Anti-Americanism / J.L. Granatstein – Toronto : HarperCollins Publishers, 1996. – 336 p. – Illustrations, bibliographical references and index. – ISBN-13: 978-0006385417.
8. Nossal K.R. Anti-Americanism in Canada [Електронний ресурс] / K. Nossal // Brendon O'Connor, ed., Anti-Americanism: History, Causes, and Themes, vol. 3: Comparative Perspectives : Queens University (Oxford/Westport : Greenwood World Publishing, 2007). – P.59-76. – Режим доступу: <http://post.queensu.ca/~nossalk/#publications>. – Назва з екрану.
9. Anti-Americanisms in world politics / edited by Peter J. Katzenstein and Robert O. Keohane. – Ithaca : Cornell University Press, 2007. – 351 p. – ISBN-0801445175.
10. Canadian universities accused of anti-Americanism [Електронний ресурс] / Macleans.ca. – Режим доступу: <http://oncampus.macleans.ca/education/2011/05/02/canadian-universities-accused-of-anti-americanism>. – Назва з екрану.
11. Geist M. Wikileaks Cables Show Massive U.S. Effort to Establish Canadian DMCA [Електронний ресурс] / M. Geist // michaelgeist.ca – Режим доступу: <http://www.michaelgeist.ca/content/view/5765/125>. – Назва з екрану.
12. Vucetic S. American Foreign Policy [Електронний ресурс] / S.Vucetic // University of Ottawa. – Fall 2010. – Режим доступу: http://ssms.socialsciences.uottawa.ca/vfs/.horde/offre_cours/syllabus/00071610989_API6339G.pdf. – Назва з екрану.
13. Gwyn R. The World's First Anti-Americans: Canada as the Canary in the Global Mine [Електронний ресурс] / R. Gwyn // MCIS briefings: Munk Centre Distinguished Lecture Series, January 17 and 23, 2008. – Режим доступу: http://webapp.mcis.utoronto.ca/resources/MCIS_Briefings/GwynBriefingApr08.pdf. – Назва з екрану.
14. Bow B. Anti-Americanism in Canada: Before and After Iraq [Електронний ресурс] : Announcement of a Guest Lecture at The Centre of the Foreign Policy Studies and the Department of Political Science. – Dalhousie University. – 24 October. – 2007. – Режим доступу: <http://centreforforeignpolicystudies.dal.ca/pdf/BrianBowOct24.pdf>. – Назва з екрану.
15. Ince N. A Matter of Survival: The Development of Anti-Americanism in 19th Century Canada [Електронний ресурс]: Capstone Seminar Series. – Режим доступу: <http://capstoneseminarseries.files.wordpress.com/2011/03/nathan-2.pdf>. – Назва з екрану.
16. Amend E. Canadian newspa the 1997 One-to-One Challenge of Champions [Електронний ресурс] / E. Amend // Simon Fraser University – Режим доступу: <http://ocs.sfu.ca/fedcan/index.php/csa2010/com2010/paper/view/2205>. – Назва з екрану.
17. Viewing cable 09OTTAWA298, Remnants of Anti-Americanism in Canadian Universities [Електронний ресурс] : Wikileaks – Режим доступу: <http://wikileaks.org/cable/2009/04/09OTTAWA298.html>. – Назва з екрану.
18. Bonnell Keith. WikiLeaks cable tells of 'anti-Americanism' at Canadian universities, Postmedia News [Електронний ресурс] : National Post, Apr. 30, 2011. – Режим доступу: <http://www.nationalpost.com/news/WikiLeaks+cable+tells+anti+Americanism+Canadian+universities/4704533/story.html>. – Назва з екрану.
19. Canada: Wikileaks alleges anti-US university bias [Електронний ресурс] : University World News. – 2011. – 08 May. – Режим доступу: <http://www.universityworldnews.com/article.php?story=20110507090335358&mode=print>. – Назва з екрану.
20. WikiLeaks cable reports anti-US bias at uOttawa [Електронний ресурс] : Academicagroup.ca / News Date: May 3, 2011. – Режим доступу: <http://www.academicagroup.ca/top10/stories/12754#comment-2777>. – Назва з екрану.
21. Dickie G. Is anti-Americanism a problem at Western? [Електронний ресурс] / G. Dickie // The Gazette. – Режим доступу: <http://www.westerngazette.ca/2011/06/10/is-anti-americanism-a-problem-at-canadian-universities>. – Назва з екрану.
22. Pike R. Almost Another World [Електронний ресурс] / R. Pike // Sociology News Flash, Queen's University. – April/May/June 2002. – Issue 4. – P.1-3. – Режим доступу: <http://www.queensu.ca/sociology/files/AprilMayJune2002.pdf>. – Назва з екрану.

Бессонова М. Н. Проявления анти-американизма в университетах Канады

Статья является попыткой провести определенные обобщения по поводу проявлений анти-американизма в университетах Канады в конце XX – начале XXI века. Можно выделить два основных уровня проявления этого феномена: академический и бытовой. В целом, можно говорить о том, что вопрос наличия антиамериканских взглядов является актуальным не только для канадского, но и для американского общества, примером чему стали обнародованные на сайте Викиликс данные дипломатической переписки и их обсуждение.

Ключевые слова: анти-американизм, Канада, США, канадско-американские отношения, университеты Канады.

Bessonova M. M. The Manifestations of anti-Americanism in Canadian Universities

This article is an attempt to make certain summary about the manifestations of anti-Americanism in Canadian universities in late XX – early XXI century. There are two major levels of manifestation of this phenomenon: academic and everyday. In general, we can say that the question of the presence of anti-American views is topical not only for Canadian but for American society, the example of which can be proved by published diplomatic cable on the Wikileaks and discussion of it in both Canada and USA.

Key words: anti-Americanism, Canada, USA, Canada-US relations, Canadian universities.